

Н. І. Гарбар,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

СПЕЦИФІКА У ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ «НІКЧЕМНИЙ Я» ТА «НІКЧЕМНИЙ Я-2»

Стаття присвячена аналізу кіноперекладу одиниць із лінгвокультурним забарвленням, визначення якості їх передавання та способів і методів, до яких вдавалися перекладачі для досягнення адекватності та точності перекладу, для уникнення лінгвокультурних втрат.

Ключові слова: кінопереклад, кінотекст, дублювання, перекладацькі трансформації.

Статья посвящается анализу киноперевода единиц с лингвокультурологическим оттенком, определение качества их передачи, а также способов и методов к которым обратились переводчики в попытке достижения адекватности и точности в переводе, для избежания лингвокультурологических потерь.

Ключевые слова: киноперевод, кинотекст, дублирование, переводческие трансформации.

The article is devoted to the cinema text linguocultural units translation, determination of their rendering quality as well as ways and methods which translators used in an attempt to gain adequate and accurate translation, for linguocultural losses avoiding.

Key words: film translation, cinema text, dubbing, transformations in translation.

У сучасному світі кіновиробництво вже давно стало важливим видом мистецтва. Серед різноманіття кінопродукції найбільшу кількість становлять фільми іноземного виробництва, відповідно вони потребують перекладу і одночасно зацікавлюють фахівців із теорії перекладу кінотексту. Перекладають фільми шляхом дублювання (повне накладання звукової доріжки мови перекладу на оригінальну звукову доріжку), субтитрування (відтворення кінодіалогів у письмовому вигляді) та закадрового перекладу (глядач має змогу переклад поверх оригінального звучання). Висока якість кіноперекладу зазвичай демонструє і високий рівень розвитку культури суспільства, безпосередньо покращує враження від перегляду кінофільму і, безсумнівно, здійснює великий вплив і на сферу маркетингу кіноіндустрії.

Через політичні, соціокультурні та економічні чинники існують проблеми із дублюванням фільмів українською мовою, тому проблематика аналізу якості такого перекладу є **актуальною** та доцільною. Переклад сам по собі є видом мистецтва, а кінопереклад вимагає ще й особливої креативності та генерації думок, що ускладнюється характерними для кінотексту особливостями – обмеженням відеоряду, фокусуванням на миттєве сприйняття, часовими рамками, лабіальною синхронізацією і т. ін. Матеріалом для дослідження слугують американські комп'ютерно-анімаційні 3-D фільми виробництва Universal Studios і Illumination Entertainment «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2». В Україні їх переклала та дублювала «LeDoyen Studio» на офіційне замовлення «V&N Film Distribution». У випадку перекладу анімаційних фільмів завдання перекладачів ще й ускладнюється власне цільовою аудиторією, яку здебільшого складають діти, які є чутливими та вразливими і які зазвичай сприймають все буквально, перегляд фільмів може мати на них значний вплив. Згадані фільми належать до жанру комедії, який перекладати досить складно через насичення кінотексту жартами, базованими на лінгвокультурній інформації, каламбурі, грі слів, римованості рядків – перекладачі постійно натрапляють на проблему передавання такого типу гумору. **Мета** дослідження цієї праці – аналіз якості перекладу одиниць кінотексту (діалогів, фраз чи їх частин) із певним лінгвокультурним забарвленням і визначення перекладацьких прийомів їх передавання з мови оригіналу на мову реципієнта. Особливу увагу приділено одиницям, які містять гумор, оскільки мова йде про комедійний жанр кіномистецтва та переклад неперекладного, що завжди становить зацікавлення перекладачів. Метою перекладача кінотексту є досягнення адекватності перекладу і спроба викликати у глядача такі ж самі емоції, які мав би відчути глядач-носіє мови оригіналу. Для досягнення поставленої мети знаряддям для перекладача стають перекладацькі трансформації з допомогою яких майстер слова передає інформацію з однієї мови на іншу.

Перекладацька трансформація – це перетворення за допомогою якого можна здійснити перехід від одиниці оригіналу до одиниці перекладу у вказаному сенсі [5, с. 172]. Так пояснює це поняття В. Н. Комісаров. Натомість Л. С. Бархударов під терміном *трансформація* розуміє певні відношення між двома мовними або мовленнєвими одиницями, з яких одна є вихідною, а друга створюється на основі першої, а «перекладацькі трансформації» – це ті численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності всупереч відмінностям у формальних і семантичних системах двох мов. На думку Л. К. Латишева, перекладацькі трансформації – це особливий вид перефразування – міжмовне перефразування, яке, зрозуміло, має суттєві відмінності від перефразування (трансформації) у межах однієї мови [6, с. 175]. Я. Й. Рецкер вважає перекладацькі трансформації прийомами логічного мислення, з допомогою яких перекладач розкриває значення іншомовного слова і знаходить йому в мові перекладу відповідність, яка не збігається зі словниковою (лексичні трансформації) і перетворення структури речення у процесі перекладу відповідно до норм мови, на яку перекладають [7, с. 45]. В. Г. Гак визначає перекладацькі трансформації як відхилення від використання ізоморфних засобів наявних в обох мовах [3, с. 11]. На думку А. Д. Швейцера, термін *трансформація* використовують у перекладознавстві в метафоричному сенсі. Він вважає, що йдеться про відношення між вихідними та кінцевими мовними висловами, про заміну у процесі перекладу однієї форми вираження іншою, заміну, яку ми образно називаємо перетворенням чи трансформацією [8, с. 77].

Низка дослідників пропонує своє бачення типології перекладацьких трансформацій, але часто такі типології мають спільні риси. Загалом можна виокремити два основних типи трансформацій у перекладі, які згадують усі дослідники: лексичні та граматичні. Щодо третього, то тут думки вчених не збігаються: Р. К. Міньяр-Белоручев згадує семантичні трансформації, А. М. Фітерман та Т. Р. Левицька виокремлюють також стилістичні, Т. А. Казакова – лексико-семантичні.

Відомий лінгвіст В. Н. Комісаров у праці «Теорія перекладу» зазначає, що основні типи лексичних трансформацій, які застосовують у процесі перекладу, містять такі перекладацькі прийоми, як: перекладацьке транскрибування і транслітерація (*Dave – Деїв, baby – бейбі, Billy boy – Біллі бой*); калькування; лексико-семантичні заміни: конкретизація (*a toy – кинь з рогом*); генералізація (*Cheeto – хрустик*); модуляція (*He is gonna kick your butt. – Ти вже надів підгузок?, Why are you so old? – Який же ви глухий, He'll be alright, I'm sure – Хай політає, не помре, A 2-year-old could have written this – Меню в ресторанах краще пишуть*). Щодо граматичних трансформацій, то, на думку В. Н. Комісарова, до найпоширеніших належать: граматична заміна (форми слова, частини мови, члена речення) (*To try this on size. – Іноді головне це – розмір.*); членування речення; об'єднання речень (*Just... Fine, fine, fine, whatever. – Йо ма йо, сіль ву пле...*); синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) [5, с. 172]. В окрему підгрупу мовознавець виокремлює комплексні трансформації, так звані лексико-граматичні, які містять: компенсацію (*book – макулатюр*); експлікацію; антонімічний переклад (*Don't do that! – Досить горланити!*)

Я. Й. Рецкер вважає, що хоча не можна чітко класифікувати кожен приклад перекладу через переплетення категорій, загалом можна виокремити сім різновидів лексичних трансформацій: диференціація значень (*exactly – в яблучко*); конкретизація значень (*Let's go! – Бігом!*); генералізація значень; смисловий розвиток (*they love me – раз плюнути*); антонімічний переклад (*Don't climb! – Назад!*); цілісне перетворення (*They need to go – Це несолідно*); компенсація втрат у процесі перекладу (*Very good – Маніфік, You are welcome, little girl! – Мерсі тобі, добра дівчинко!*). Що ж до граматичної трансформації, то Я. Й. Рецкер переконаний, що така трансформація може бути частковою залежно від того, чи замінюються головні члени речення чи другорядні. Учений виокремлює: зміну структури речення (повна чи часткова) (*Pretty impressive! – Пацан з приборбасом!*); заміна частин мови і членів речення (*What is wrong with that chicken? – Що за дзьобнута курка?, Yes, I am – Так, як мінімум*); додавання слів (*Beu, recording message – Бувай, дяю автовідповідач*); опущення слів; зміну порядку слів.

Германіст та перекладач Л. К. Латишев у праці «Теорія перекладу» описує: лексичні трансформації, які є відхиленням від прямих словникових форм (*the Great Pyramid of Giza – велика піраміда Хеопса*); стилістичні трансформації, суть яких полягає у зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається (*take my picture – сфоткай*); морфологічні трансформації – заміна однієї частини мови іншою чи декількома частинами мови (*Freeze ray! – Заклякли!*); синтаксичні трансформації, суть яких полягає у зміні синтаксичних функцій слів і словосполук (*Kids eat free on Tuesdays. – По вівторках дітям знижки.*); семантичні трансформації – перетворення, які виходять за межі власне мовних модифікацій (*It's dark here – Ні фіга не видно*) [6, с. 180].

З метою зручності опису, на думку Л. С. Бархударова, усі види трансформацій можна вести до чотирьох елементарних типів, а саме: заміни (*bogus – марказм, subtle – профі*); додавання (*I got the pyramid in my hand – Я, міна, піраміду тримаю*); опущення (*my friends – мучачос*); перестановки [1, с. 189]. Л. С. Бархударов вважає, що під час лексичних заміни найчастіше трапляються три випадки: конкретизація (*cookie – гальетас*); генералізація (*Cheeto – хрустик*); заміна, основою якої є причинно-наслідкові відношення (заміна наслідку причиною й навпаки) (*girls – доньки*) [1, с. 180]. Вчений описує також метод компенсації – перекладач передає ту саму інформацію якимось іншим способом, якщо в мові немає еквівалента для перекладу (*minions – носіпаки*) і виокремлює антонімічний переклад, зазначаючи, що антоніми існують і серед таких службових одиниць мови, як прийменники і частки: *Off you go – Марш з кімнати*.

У книзі «Практичні основи перекладу» Т. А. Казакова зазначає, що мовні одиниці, які можуть виражати різні значення залежно від контексту, ситуації і підтексту потребують особливих прийомів під час перекладу, і тоді перекладач звертається до таких прийомів, які авторка класифікувала в окрему, лексико-семантичну, групу методів перекладацьких трансформацій. Такими засобами досягнення адекватності під час перекладу є: звуження чи розширення вихідного значення, нейтралізація чи підсилення емпізи (*the little girl – капризуля, гуу – волохань*), функційна заміна, опис та перекладацький коментар [4, с. 118].

Як засвідчує проаналізований фактичний матеріал, найчастіше перекладачі вдаються до таких трансформацій: граматичні (заміна, додавання, опущення, перестановки) та лексичні (транскрипція та транслітерація, конкретизація, генералізація, компенсація, модуляція і антонімічний переклад). Дослідження продемонструвало, що здебільшого переклад лінгвокультурно забарвлених одиниць здійснювався з використанням прийомів граматичної заміни, а щодо лексичних засобів – за допомогою компенсації та модуляції.

Складним завданням, а то й справжнім викликом для перекладача є передання реалій, за визначенням С. Влахова та С. Флоріна, – це «слова і словосполучки народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту, або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідників іншими мовами такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних підставах», тому що вимагають особливого підходу» [2, с. 438]. Переклад реалій у кінотексті є ще складнішою справою для перекладача, оскільки наявне обмеження часу. Учені С. Влахов та С. Флорін розглянули реалії під різними кутами зору і класифікували їх за предметною та місцевою ознаками. До предметних ознак вони віднесли географічні та етнографічні реалії, розділивши останні на реалії побуту, праці, духовної культури та мистецтва, етнічних об'єктів, міри і грошей та суспільно-політич-

ні. Кожна з категорій містить свої під категорії. В анімаційних фільмах «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2» більшість реалій стосуються: 1) суспільно-політичного життя, станів та каст – *minions* – *посінаки* (мінйон – поширене у Франції у XVI столітті позначення улюбленця, фаворита високопоставленої особи.) У фільмі це маленькі істоти, які виконують завдання головного героя; соціальних явищ, їх рухів (і представників) – *He's styling* – *Як завжди стиляга* (стиляги – молодіжна субкультура в СРСР); 2) побуту, одягу – *chip hat* – *сомбреро* (сомбреро – традиційний головний убір населення Піренейського півострову й Латинської Америки. Це – крилатий, найчастіше плетений (наприклад, із соломи) капелюх, що нагадує український бриль, однак частіше значно більших розмірів); 3) побуту, їжі – *easy on the churros* – *причини хом'ячуги* (чуррос – солодка обсмажена випічка із заварного тіста, батьківщиною якої вважають Іспанію, де чуррос традиційно подають на сніданок.) У фільмі молодша донька головного героя на іспанській вечірці поїдає тематичну для вечірки іспанську їжу; 4) духовної культури і мистецтва, фольклору – *Billy boy* – *Біллі бой* (Біллі бой – традиційна дитяча пісенька та вірш. Придумана у США); 5) духовної культури й мистецтва, міфології і персонажів казок – *munchkins* – *жовті пупси* (*munchkins* – вигадані персонажі книги про країну Оз, які одягалися лише в блакитне й були невисокого зросту; жовті пупси – маються на увазі мінйони). За С. Влаховим та С. Флорінім, серед способів перекладу реалій наявних у кінотексті аналізованого анімаційного фільму можна виокремити такі: функціональний аналог (*head* – *макітра*, *I bet that their house is made of Gummi Bears* – *зуб даю, що їх будинок з цукерок*); переклад (відповідність за родом та видом) (*Good night, sleep tight, don't let the bedbugs blah-blah-blah* – *Люлі-люлі, прилетіли гупі, наме вам дві дулі, бла-бла-бла*); переклад (півкалька) (*chilling with the guac* – *попиваю гуакамолє*).

Не можна оминати увагою такий аспект перекладу, як жаргонізми та сленгізми. В оригіналі кінотексту їх небагато, проте перекладачі майстерно підібрали влучні сленгові слова та слова жаргонного стилю для підкреслення тематики фільму, оскільки головний герой «Нікчемного Я», Гру, лиходій та злодій і увесь сюжет першого фільму обертається навколо великої крадіжки Місяця: *stored* – *хананули*, *dead* – *здохнути*, *sorry*, *dude* – *альо, пумпель*, *weird* – *понти*, *aw*, *man* – *от блін*, *chillax* – *спукенція*.

Твори для дітей часто містять римовані рядки із пісень, віршів чи просто римовані фрази, які додають їм яскравості, милозвучності та приваблюють аудиторію. Такий переклад потребує не лише точності й адекватності щодо змісту, але й дотримання ритму та ритму. Пісенні рядки в опрацьованому кінотексті фільму не перекладено, але римовані рядки самих кінофраз у фільмі наявні: *Good night, sleep tight, don't let the bedbugs blah-blah-blah* – *Люлі-люлі, прилетіли гупі, наме вам дві дулі, бла-бла-бла*, *You are bald, and that is bad* – *Ти голомозий, і це сумна проза*.

Іноді для підкреслення комічного, якихось певних рис характеру чи темпераменту героя фільму, йому надають характерних особливостей вимови. Головний герой аналізованих фільмів та його матір говорять із відчутним французьким акцентом. Перекладачі пішли шляхом використання у перекладі французьких слів, щоб не втратити такої мовленнєвої особливості персонажів і передати первинне відчуття глядачеві: *I'm sorry* – *пардон муа*, *very good* – *маніфік*, *we are doomed* – *це фіні*, *yes* – *ві*, *Okey-dokey*. *Beddie-bye*. – *Бон нуї*. *Спатунькати*., *rule number one* – *правило нумеро о*, *rule number two* – *правило нумеро ду*, *rule number three* – *правило нумеро труа*, *my wife* – *ман шері*, *ma* – *маман*, *Okay*, *I'm out from here* – *ну все*, *orevuar*, *thank you* – *мерсі*, *what happened?* – *ксс ке се?* Аналогічна ситуація із героєм-антиподом – іспанцем із відчутною іспанською вимовою та охоронцями-іноземцями: *my friends* – *мучачос*, *child* – *малчик*, *there he goes* – *унало*. Для підсилення експресії та передання настроїв та стосунків персонажів деякі кінофрази перекладено із додаванням емоційного забарвлення, яке несе позитивну чи негативну конотацію: *dog* – *сабацюга*, *rooping* – *какуськає*, *hello* – *ку-ку*, *large person* – *здоровий бузай*, *hey there* – *привіту лі*, *nerd name* – *ботанське ім'я*, *sprau* – *пишкавка*.

Переклад власних назв (онімів) вимагає особливої уваги, оскільки часто цим іменам властиве гумористичне забарвлення, вони вказують на характер чи вдачу героя. Перекладач натрапляє на складне завдання передати характер під час передаванні імені.

У кіноперекладі анімаційних фільмів «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2» наявні 41% хремотонімів, 36% міфонімів та 23% ергонімів: міфоніми (*Gru-zinkerbelle* – *Грузвиньсвинь*, *Ramsbottom* – *Кнурдупко*); хремотоніми (*the fortress of Vector-tude* – *фортеця Векторія*, *Super Silly Fun Land* – *Супергорюста Веселка*, *fart-gun* – *пуканка*); ергоніми (*Bake My Day* – *Крекс пекс фекс*, *Mum's the World Floral Shop* – *Крамниця «Квіткова тємниця»*). Власні назви українською мовою можна передати шляхом: перекладацької транслітерації та транскрибування (*Gru* – *Гру*); перекладу; описового перекладу [1, с. 96]. Та перекладачі вдалися до адаптації у перекладі: *Sheepsbutt* – *Свинозад*, *Hedda Blumentoft* – *Мона Пасифлорєва*, *Justin* – *Афанасій*, «*Eagle Hair Club*» – *Клуб «Лисий орел»*, *Floyd Eaglesan* – *Флойд Лисенсан*, *Stuff-A-Bear* – «*Надуї друга*», *Chuck Kinney* – *Чак Хитрук*. Здебільшого переклад здійснений саме творчим методом адаптації, а також способами транскрибування і транслітерацією.

На нашу думку, перекладаючи фільми «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2», фахівці мають взяти до уваги не лише національний менталітет реципієнта, а й пам'ятати про його вік, оскільки більшість цільової аудиторії згаданих кінопраць складають саме діти. Не зважаючи на позитивну критику перекладу анімаційних фільмів «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2», кінотекст перекладу має свої неточності.

- Міфонім *Humpty Dumpty* у фільмі перекладено «Шалтай Болтай», що є росіянізмом, український відповідник – *Хитун-Бовтун*.

- Вислів *chilling with the guac* перекладено як *попиваю гуакамолє*, проте гуакамолє – це соус, а не напій. На картинці у фільмі чітко видно, що головний герой гуакамолє їсть, а не «попиває».

- Назву жовтих невеличких чоловічків (*minions*) у фільмі перекладено як «*посінаки*». Завдяки цьому перекладачі зуміли передати й особливості характеру персонажів, проте транскрибований прийом перекладу

можливо був би і доцільнішим, оскільки цільова аудиторія знайома з персонажами як із «*мінйонами*» (і саме так їх і називає), що вже визначає характерні риси, коли «посіпаки» звучить загально.

Опрацювавши та проаналізувавши переклад кінотексту фільмів «Нікчемний Я» та «Нікчемний Я-2», можна стверджувати, що перекладові властивий високий рівень майстерності, оскільки перекладачі виконали складне завдання передати жарти, каламбури, гру слів, римовані рядки, власні назви, специфіку індивідуального мовлення персонажів. Аналіз засвідчив, що найчастіше перекладачі використовували прийоми модуляції (заміна слідства причиною і навпаки), компенсації та заміни. Перспективу подальшого дослідження розглядаємо у розширенні матеріалу для опрацювання, включивши до нього переклади кінофільмів різного жанру, та компаративний аналіз використання типових перекладацьких прийомів для кожного з них.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : «Международ. отношения», 1975 г. – 240 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 343 с.
3. Гак В. Г., Григорьев Б. Б. Теория и практика перевода: Французский язык / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – СПб. : Интердиалект+, 2000. – 456 с.
4. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English <=> Russian / Т. А. Казакова. – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб. : «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – Учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. Яз. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
6. Латышев Л. К. Эквивалентность перевода и способы её достижения / Л. К. Латышев – М. : Международные Отношения, 1981. – 246 с.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер – М. : Р. Валент., 2004. – 240 с.
8. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.